

АНАЛІЗ ДІЮЧИХ СИСТЕМ ОЦІНЮЮЧИХ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Ю. П. Радушко

Рівень життя населення є основним показником економічного розвитку будь-якої держави. Рівень життя є складним і багатограним явищем, оцінка якого вимагає комплексного підходу, який врахував би всі його аспекти. Тому на сьогодні все більшої актуальності набувають питання конструювання синтетичного показника рівня життя населення.

Мета статті – дослідити діючу систему оцінюючих показників рівня життя.

Питаннями дослідження рівня життя займалися видатні українські вчені, такі як Л. І. Абалкін, Є. І. Капустін, В. Ф. Майєр, Н. М. Римашевська, В. С. Жеребін та ін. Значний внесок у вирішення теоретичних і практичних аспектів проблем рівня життя населення в Україні зробили Д. П. Богіня, А. В. Долишній, Т. М. Кір'ян, А. М. Колот, Е. М. Лібанова, В. Є. Мандибура, С. І. Пирожков. Проте ці дослідження не усувають ряд важливих невіршених проблем.

1970 р. Міжнародна організація праці запропонувала концепцію «базових потреб», відповідно до якої урядам з метою підвищення якісних показників рівня життя пропонувалося зосередити увагу на задоволенні основних потреб більшості населення. Була зроблена спроба розробити систему універсальних показників, у якій були враховані суб'єктивне сприйняття умов життя й їх об'єктивні характеристики. У зв'язку з цим при оцінці економічного розвитку на перше місце вийшли соціальні показники. Відповідно до цієї концепції пріоритети соціальної політики держави можна поділити на 9 напрямів розвитку, кожний із яких характеризується своїм набором показників [4]:

1) фінансовий стан особистості; 2) здоров'я; 3) освіта; 4) зайнятість і якість трудового жит-

тя; 5) вільний час і дозвілля; 6) сприятливе навколишнє середовище; 7) соціальне оточення; 8) забезпечення безпеки правосуддя; 9) участь у суспільному житті.

Дослідження свідчать, що для аналізу рівня життя населення недостатньо використовувати оцінку мінімальних потреб, а необхідно мати дані за всіма показниками рівня життя. Крім того, відсутній чіткий поділ між соціальними й економічними показниками, оскільки будь-які економічні перетворення супроводжуються змінами в соціальній сфері.

Для аналізу й оцінювання рівня життя в Україні використовують різні показники, такі як величина валового і внутрішнього продукту, національного доходу і реального доходу на душу населення, забезпеченість житлом, величина товарообігу й обсяг послуг на душу населення тощо. Про рівень життя свідчать також показники народжуваності й смертності населення, середньої тривалості життя тощо.

Значною мірою на рівень життя населення впливають економічні чинники, до яких належать наявність економічного потенціалу в країні, можливості для його реалізації, величина національного доходу тощо.

Про рівень життя в країні можна судити за співвідношенням забезпечених і бідних верств населення. В Україні частка населення, що проживає на межі бідності, за останнє десятиріччя дуже збільшилася. Мінімальні життєві потреби українців оцінюються на сьогодні за набором товарів і послуг, включених у прожитковий мінімум. Структура бюджетів прожиткового мінімуму включає, крім витрат на харчування, витрати на непродовольчі товари, послуги, податки й інші обов'язкові платежі.

Продовольчий кошик – це набір продуктів харчування однієї людини на місяць, розра-

хований на основі мінімальних норм споживання продуктів, що відповідають фізичним потребам людини, калорійності, змісту основних харчових речовин і забезпечують дотримання традиційних навичок організації харчування [1].

Прийняті для розрахунків мінімальні норми споживання продуктів рекомендовані Інститутом харчування Академії медичних наук України. Вони містять у собі продовольчі товари 11 груп: хліб і хлібопродукти, картопля, овочі та баштанні, фрукти і ягоди, м'ясо

і м'ясопродукти, рибу і рибопродукти, молоко і молокопродукти, яйця, цукор і кондитерські вироби, олія рослинна і маргарин, інші продукти (сіль, перець тощо).

Найбільш відсталим компонентом рівня життя в Україні, особливо порівняно з розвиненими країнами, є всі види послуг населенню.

1980 р. затверджений список соціальних індикаторів рівня життя, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку (табл.) [7].

Таблиця

Соціальні індикатори рівня життя

Соціальна потреба	Показники
	Здоров'я
Тривалість життя	Тривалість наступного життя
	Рівень смертності матерів
Стан здоров'я	Тимчасова непрацездатність
	Тривала непрацездатність
	Освіта та навчання
Використання можливостей системи освіти	Безперервне навчання
	Навчання дорослих
Освіта	Рівень грамотності
	Зайнятість і якість праці
Доступність зайнятості	Рівень безробіття
	Примусова часткова зайнятість
	Зневірені знайти роботу
Якість праці	Середня тривалість робочого часу
	Час на дорогу
	Щорічна оплачувана відпустка
	Можливість зміни графіка роботи
	Розподіл заробітку
	Смертність на робочому місці
	Порушення нормальних умов праці
	Час і відпочинок
Використання часу	Вільний час
	Використання вільного часу
	Доступність товарів і послуг
Дохід	Розподіл доходу
	Низький дохід
	Матеріальна незабезпеченість
Багатство	Розподіл багатства
	Фізіологічне середовище
Житлові умови	Внутрішня житлова площа
	Володіння навколишньою територією
	Основні зручності
Доступність послуг	Доступність певних видів послуг
Порушення в навколишньому середовищі	Вплив забрудненої атмосфери
	Вплив шуму

Продовж. табл.

Соціальна потреба	Показники
Соціальна сфера	
Соціальні зв'язки	Рівень самогубств
Особиста безпека	
Імовірність ризику	Смертельні випадки
	Травми, що загрожують життю
Явна загроза	Страх за особисту безпеку

Заслуговує на увагу система показників рівня життя японських економістів, що складається з 35 індикаторів, які описують усі сфери життєдіяльності людини. Для оцінки досягнутого рівня життя запропоновано використовувати новий макроекономічний показник – чистий національний добробут, котрий включає в себе державне споживання, послуги державного капіталу, послуги споживчих товарів тривалого користування, вільний час, забруднення природного середовища.

Слід зазначити, що теоретичні не були втілені в життя. На практиці до показників, що характеризують рівень життя населення Японії, включають: показники народжуваності та смертності; доходи та витрати родин; індекси роздрібних цін; споживчі витрати родин на харчування, житло; заощадження; освіту [3].

Найбільш тривалими та логічно розробленими є дослідження якісних показників рівня життя у Швеції: економічні ресурси та споживання, зайнятість і умови праці, освіта, здоров'я, доступність медичного обслуговування, сімейні та соціальні зв'язки, житлові умови, благоустрій, культура, безпека життя і власності, участь у політичному та суспільному житті.

Особливою завершеністю відрізняється система показників рівня життя населення Франції, розроблена Міжнародною статистичною організацією – Національним інститутом статистики і економічних досліджень. У ній виділено 4 групи показників, у кожній з яких більша частина показників має пряме або непряме відношення до оцінки рівня життя [8]:

- чисельність і склад населення, трудових ресурсів і умови праці – демографічні показники, чисельність і структура економічно активного населення, показники зайнятості та безробіття, тривалості й ритму роботи, страйків;

- розподіл, перерозподіл і використання доходів – первинні доходи, доходи від власності, заробітна плата, мінімальна пенсія;

- умови життєдіяльності – показники споживання (обсяги, розраховані у загальному на душу населення, кількість одиниць споживання), житлових умов, вільного часу та культурних розваг, накопичення майна;

- соціальні сторони рівня життя населення – показники освіти; охорони здоров'я; формування домашнього господарства, соціальної мобільності, правопоруму.

Наведена система показників найповніше відображає рівень життя населення, характеризуючи кількісно та якісно різні компоненти рівня життя.

Для чіткого уявлення співвідношення рівня та якості життя населення України з європейськими соціальними нормативами, зокрема встановленими «Європейською соціальною хартією» 1961 р., є однією з основних складових для визначення орієнтирів соціально-економічного розвитку країни. Для порівняльного аналізу рівня життя громадян України з іншими країнами використовуються такі показники соціально-економічного розвитку, які можуть бути формалізовані у числовому вигляді та придатні для порівняння, а саме: динаміка та чисельність населення (демографічний чинник); валовий внутрішній продукт; індекс інфляції; середньомісячна номінальна заробітна плата; індекс людського розвитку; індекс конкурентоспроможності; індекс свободи слова; індекс економічної свободи; індекс легкості ведення бізнесу; дотримання прав власності.

Для здійснення коректного зіставлення зазначених показників використовуються статистичні джерела Державного комітету статистики України, Світового банку, Міжнародного статистичного комітету СНД, Між-

народного валютного фонду, Світового економічного форуму.

Заслужують на увагу укрупнені класифікатори й угруповання показників, пропонувані раніше. Наприклад, М. Бузляков виділяє 3 групи показників: синтетичні (національний дохід, фонд споживання національного доходу, фонд споживання населенням матеріальних благ і послуг, реальні доходи населення та інше); показники споживання населенням конкретних видів матеріальних благ і послуг, а також показники, що опосередковують це споживання, вартісні показники, що є основними елементами реальних доходів населення; показники забезпеченості населення дитячими установами, телевізійним віщанням, послугами охорони здоров'я, комунального господарства тощо [5].

В. Майер пропонує поділяти показники на категорії. Він вважає, що необхідно чітко розрізнити показники, які характеризують рівень життя, як такі, що визначають його висоту та якісний зміст, від чинників, що його зумовлюють. До перших належать усі показники, що прямо відображають процес особистого споживання матеріальних і духовних благ, до других – рівень розвитку продуктивних сил, характер розвитку виробничих відносин, умови праці, природно-кліматичні умови тощо [2].

Стратегічний курс України на побудову високорозвиненої, демократичної і правової держави, яка прагне інтегруватися у світовий та європейський економічний простір, передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на людські цінності, що визначають отримання нового рівня життя громадян країни, запровадження різних соціальних, економічних, демократичних європейських стандартів життєдіяльності людини.

Отже, в основі державної політики підвищення рівня життя населення має бути визнання того, що цієї мети не можна досягти виключно за рахунок підтримки знедолених. Необхідно застосовувати комплексні підходи, орієнтовані як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави щодо підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їх матеріального положення, мають спиратися на забезпечення сталого економічного зростання, всебічний

розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про недосконалість кожної системи оцінювання рівня життя населення, хоча вони мають певні схожі ознаки. Усі розглянуті системи показників мають переваги й недоліки, пов'язані або з відмінностями в методології розрахунку, прийнятій у різних країнах, або з труднощами обліку макроекономічних показників, через що учені зробили спроби розробити інтегральні показники визначення рівня розвитку країни або регіону. Для об'єктивної характеристики рівня життя населення необхідно розробити інтегральні показники, які б характеризували ступінь фінансового забезпечення рівня життя населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України від 05.10.2000 р. – Режим доступу : <http://www.topping.com.ua/cgi-bin/pingstat>. – Назва з екрана.
2. Бобер І. І. Вплив соціальної політики держави на рівень життя населення / І. І. Бобер // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 303–306.
3. До проблеми моніторингових оцінювань рівня життя населення України / В. Вітер // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 27–35.
4. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізм його регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Мандибура В. О. ; Інститут економіки НАН України. – К., 1999. – 39 с.
5. Холод Н. М. Напрями підвищення рівня добробуту населення в Україні в контексті інституційних реформ / Н. М. Холод // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.7. – С. 212–219.
6. Про соціально-економічне становище України в 2008 році // Економіст. – 2008. – № 12. – С. 14–32.
7. Рівень і якість життя населення : монографія / під заг. ред. Є. П. Кушнар'ова. – Х. : ВД «ІН-ЖЕК», 2004. – 272 с.
8. Рівень життя населення України / за ред. Л. М. Черенько ; НАН України Інститут демографії та соціальних досліджень, Держкомстат України. – К. : ТОВ «Видавництво „Консультант”», 2006. – 428 с.